

OOG OM OOG EN VAN EIGEN DEEG ISSUE, THEMATISCHE LITERATUURMODULE VOOR DE BOVENBOUW

Dick Prak

Inleiding

In het studiehuis heeft literatuur een duidelijke plaats gekregen. Let wel: een duidelijke plaats, wat nog niet wil zeggen een ruime plaats. Het hangt van het standpunt af van waaruit je het benadert. Vergeleken met de hoeveelheid tijd, die de docent voorheen voor literatuur beschikbaar had, is de nieuwe situatie een duidelijke achteruitgang, helemaal als je ervan uitgaat dat sinds mensenheugenis de leerling geacht werd die boeken maar in de vrije tijd te lezen. Dat laatste is in het studiehuis terecht onhoudbaar gebleken. Voor wat betreft het aandeel in de totale studielast mag literatuur toch niet echt mopperen, zeker nu ook de moderne vreemde talen literatuur voor literatuur een echt examenprogramma gekregen hebben. Met het duidelijke consigne literatuur bij de verschillende vakken op elkaar af te stemmen en het advies literatuur te integreren.

Maar toch. Bij het PMVO (1) ontstond in 1997 het idee dat een extra aanbod voor literatuur in het vrije deel zinvol zou kunnen zijn. Dat aanbod zou dan wel bij uitstek geschikt moeten zijn voor het concept zelfstandig leren en zo uitdagend en uitnodigend moeten zijn van inhoud, aanpak en vormgeving, dat veel leerlingen het zouden kiezen. Via de Stichting Lezen werd de SLO gevraagd een concept te ontwikkelen dat aan deze eisen zou voldoen.

De SLO had inmiddels ervaring met het leesdossier (Dirksen en Prak 1998) en met geïntegreerd literatuuronderwijs (Prak e.a 1999). Er lag een aanvraag van de SPL (Stichting Promotie Literaire Vorming) voor het ontwikkelen van thematisch lesmateriaal voor literatuur. In de bibliotheekwereld bestonden al een tijdje initiatieven en projecten, die inhaakten op de ontwikkelingen rond het studiehuis. Het doel daarvan was om vanuit allerlei vormen van samenwerking met het onderwijs een aanbod te realiseren voor de ondersteuning van het onderwijs in het studiehuis. Hoewel leerlingen voor hun literatuurlijsten en hun scripties al sinds mensenheugenis druk gebruik maken van wat de bieb te bieden heeft, was samenwerking tussen de bibliotheek en de school nog steeds zeldzaam.

Omdat in alle examenprogramma's voor de vernieuwde Tweede Fase het werken met allerlei informatiebronnen een vast element is, uitdrukkelijk ook in die voor literatuur, lag samenwerking met de bibliotheekwereld voor de hand. De eis ook dat die informatiebronnen mede van digitale aard zouden moeten, i.c. dus afkomstig van het Internet,

maakte het voor de hand liggend internetondersteuning in het project op te nemen. Die gedachte leidde tot een project, waarin de SLO het leerlingenmateriaal en het docentmateriaal ontwikkelde, de PBC Noord-Brabant (2) de mediatheekgids voor haar rekening nam en Biblion, de uitgeverij die nauwe banden onderhoudt met de bibliotheekwereld, de uitgave van het leerstofpakket en de exploitatie van een website voor zijn rekening nam.

1 Concept

Het concept van ISSUE bestaat uit een opdracht, die ingebed is in een thematische literatuurmodule. De leerlingen wordt gevraagd een mondelinge, een schriftelijke of een digitale presentatie te verzorgen over een afgebakend onderwerp binnen een themagebied. Ze worden om te beginnen geïntroduceerd in het thema 'Wraak' met korte illustratieve tekstfragmenten. Daarna kiezen ze een eigen meer specifiek deelonderwerp, waarbij ze een onderzoeksvraag formuleren. Van daaruit verzamelen en selecteren ze primaire teksten, secundaire en contextuele informatie in de bibliotheek (kranten, tijdschriften, boeken, cd-roms) of van het Internet. Deze informatieverzameling is de basis voor de presentatie. De leerlingen worden gestimuleerd hun opdracht in groepjes van drie via samenwerking en taakverdeling uit te voeren.

De opdracht bestaat uit acht stappen en luidt als volgt:

1. Kies een deelthema binnen het hoofdthema of formuleer zelf een deelthema.
2. Formuleer een onderzoeksvraag.
3. Zoek de literaire bronnen, waaronder minimaal één roman.
4. Zoek de achtergrondinformatie.
5. Zoek de antwoorden op de onderzoeksvraag in de primaire bronnen.
6. Leg een korte documentatieverzameling aan, op papier of digitaal.
7. Bestudeer de criteria voor het eindproduct.
8. Maak een presentatie waarin je onderzoeksvraag wordt beantwoord.

Het didactisch doel van ISSUE is de leerlingen te helpen hun weg zelfstandig te vinden in de grote buitenwereld van informatie en cyberspace. De in ISSUE aangeboden thematische informatie is dus niet bedoeld te dienen als arsenaal waaruit alle of zoveel mogelijk benodigde informatie kan worden geput. Die informatie is bedoeld om de leerlingen als het ware in het thema te tillen en op weg te helpen naar buiten: buiten het boek, buiten de website, buiten de vertrouwde muren van de klas en de school. De bibliotheek in en het Web op.

2 Het pakket

Het kerndeel van het pakket is de leerlingengids. Aanvullend voor de docent en de mediathecaris zijn er respectievelijk de docentengids en de mediatheekgids. Om het zoeken van informatie op het Internet te ondersteunen is er een bescheiden website.

2.1. De leerlingengids

De leerlingengids bevat grofweg twee soorten informatie. In de eerste plaats informatie over het thema: tekstfragmenten, verwijzingen naar informatiebronnen en internetverwijzingen. Daarnaast ondersteunende informatie: een studiewijzer, hulp bij het formuleren van een thema, hulp bij het zoeken op het Internet, hulp bij het werken met informatie.

Om de leerlingen optimaal te ondersteunen bij het zelfstandig uitvoeren van de opdracht, op zich misschien enigszins paradoxaal, is alle hulp geformuleerd in de vorm van instrumenten. Deze instrumenten zijn stappenplannen, die als doel hebben strategisch werken te bevorderen. Zo is er een stapsgewijze aanpak van het formuleren van onderzoeksvragen, zoekvragen en het zoeken van adequate informatie. Daarbij wordt duidelijk instructie gegeven over het werken met Booleaanse zoekoperatoren. Deze zoekoperatoren vormen de basis van elk vorm van literatuuronderzoek in grote digitale gegevensverzamelingen. Speciaal voor zoeken met zoekmachines of zoekrobots op het Internet zijn de varianten van Booleaans zoeken met de verschillende zoekmachines in een tabel aangegeven.

2.2 Docentengids

De docentengids geeft aanvullende didactische informatie voor instructie, organisatie en begeleiding van het thema. Hij bevat daarnaast een aanduiding van thematisch werken en het toespitsen van een breed thema naar een specifiek geformuleerd deelthema.

Aan de opzet van ISSUE ligt het principe van procesmatig werken ten grondslag. Dit principe gaat uit van de procesfasen oriëntatie voorbereiding, uitvoering en reflectie. In de oriëntatiefase maken de leerlingen kennis met de opdracht, gaan voor zichzelf na wat ze er al van weten, waar ze extra informatie vandaan kunnen halen, denken na over hoe en met wie ze de opdracht uit kunnen voeren en wat voor product ze kunnen maken. Eigenlijk dient de leerlingengids in zijn geheel de oriëntatiefase. In de voorbereidingsfase vormen ze hun werkgroepjes, verdelen taken, zoeken informatie. De uitvoering bestaat uit het selecteren van informatie, het bewerken ervan tot een documentatieverzameling en het maken en houden van de presentatie. In de nabespreking van hun presentatie reflecteren ze op wat ze gedaan hebben, wat ze ervan hebben geleerd en hoe ze het hebben gewaardeerd.

2.3 Mediatheekgids

Leerlingen maken voor hun boekenlijsten en werkstukken al sinds mensenheugenis gebruik van de faciliteiten van de bibliotheek. Voor docenten is dit veel minder vanzelfsprekend. Mediathecarissen zijn er terecht op gebrand hun aanbod zoveel mogelijk op de behoefte van het onderwijs toe te snijden. Daarbij willen ze de leerlingen graag kunnen adviseren en ondersteunen.

Speciaal daarvoor is voor ISSUE een mediatheekgids ontwikkeld. Die heeft als doel de mediathecaris vanuit de eigen deskundigheid te helpen optimaal te participeren in de begeleiding van de leerlingen bij de uitvoering van het project. Hij bevat adviezen over planning van het eigen aandeel in het project, overleg met de docenten, presentatie van

beschikbare materialen enzovoort. Daarnaast nog wat informatie over de Tweede Fase en het studiehuis.

2.4 De website ISSUE-Info

Het didactisch doel van het concept zelfstandig leren is divergentie. Leerlingen leren hun eigen weg zoeken op basis van hun eigen keuzes. Om op gang te komen met het zoeken van hun weg op het Internet staat de leerlingen de website ISSUE-Info ter beschikking. Deze website is niet bedoeld om de leerlingen zoveel mogelijk informatie te bieden waarmee ze hun onderzoek kunnen uitvoeren binnen de veilige grenzen van de site. De functie van de website is die van springplank, uitvalsbasis. Dat betekent dat vanuit zeer beknopte informatie over het thema en een aantal deelthema's vooral veel verwijzingen worden gegeven naar andere bronnen en dan speciaal bronnen op het Internet. In hedendaagse termen is de website een portaal-site. Wel kunnen de leerlingen de instrumenten voor het formuleren van onderwerpen en het zoeken op het Internet nalezen en desgewenst downloaden.

Voor de hand liggend zou zijn op de website ook gebruik te maken van de specifieke mogelijkheden die het Internet biedt voor communicatie tussen gebruikers en publicatie van de gemaakte werkstukjes. De mogelijkheden zijn om redenen van haalbaarheid (organisatie, beheer en onderhoud) in deze eerste aflevering van ISSUE nog niet gerealiseerd. Het ontwikkelen ervan heeft echter wel prioriteit bij de ontwikkeling van volgende thema's.

3 De veldtest op het Euro College

ISSUE is opgezet met een beoogde studielast van circa 40 uur met een doorlooptijd van 6-8 weken. In oktober 1999 is ISSUE Wraak uitgevoerd als veldtest op het Euro College in Maastricht, in het leerjaar vwo5. In overleg met de uitvoerders van de veldtest is toen besloten de hele cyclus in één week te doorlopen. Daartoe zijn de leerlingen een hele week vrijgeroosterd voor al hun andere lessen. Ze kregen de gelegenheid in die week al hun schooltijd te besteden aan het project. Het OLC (Open Leercentrum) annex de schoolmediatheek was hun thuisbasis. Voor nadere documentatie konden ze terecht in de splinternieuwe Stadsbibliotheek in het Centre Ceramique in Maastricht.

Door de geringe doorlooptijd was het voor de leerlingen niet gemakkelijk hun vragen en vondsten redelijk te laten bezinken. Ook voor het verzorgen van een weloverwogen presentatie was de doorlooptijd kort. Maar ze werkten er enthousiast aan, voor het grootste deel ook binnen de groepjes. Uit de nabespreking met de leerlingen en uit de evaluatie door de begeleidende docent, Gijsbert de Keizer, vielen een aantal duidelijke conclusies te trekken en aanbevelingen af te leiden. Deze aanbevelingen worden meegenomen in de ontwikkeling van ISSUE 2.

- Zowel docent als leerlingen vonden het idee en de opzet van ISSUE goed passen binnen het werken in het studiehuis en heel motiverend om aan te werken.
- Wel drongen ze erop aan het gehalte aan literatuur goed te bewaken en te voorkomen

dat de nadruk erg komt te liggen op het proces van omgaan met informatie met literatuur slechts als aanleiding.

- De docent stelde voor daartoe eisen op te nemen over het aantal en de aard van te gebruiken bronnen: nadruk op literaire en andere fictionele teksten met achtergrondinformatie als ondersteuning en niet als centrale informatie.
- De docent constateerde dat het van groot belang is, dat leerling beschikken over voldoende kennis en vaardigheid in het omgaan met informatie en vooral het schrijven en voorbereiden van presentaties. Vooral ervaring met verschillende tekstsoorten is belangrijk om het project goed te kunnen volbrengen.

4 Op naar ISSUE 2

De opzet van ISSUE is dat elk jaar een nieuw thema wordt ontwikkeld op basis van stramen en werkwijze van ISSUE 1. Voor ISSUE 2 zijn samenwerkingsafspraken gemaakt met de Universiteit van Amsterdam. Het ILO (Instituut voor lerarenopleiding) heeft een thematisch literatuurproject in ontwikkeling, dat op cd-rom aan deelnemende scholen zal worden beschikbaar gesteld. Die scholen kunnen dan hun eigen materiaal over hetzelfde thema weer inbrengen in het project (3). Het thema in dit project is 'De duivel'. ISSUE 2 zal naar verwachting gebaseerd zijn op hetzelfde thema en gebruik maken van materiaal van het ILO. De verschijning zal begin 2001 zijn.

Met het gebruik van ISSUE zal blijken dat het Internet geen vijand is van de literatuur, maar integendeel voor lezers een zeer rijke vindplaats, een fundgrube van literatuur in al zijn verschijningsvormen. Daarbij komt dat door de zoekstrategieën die het Internet zo rijk maken de lezer-surfer in staat stellen ook de rijke contexten aan te boren van de literatuur.

Bibliografie

Dirksen en Prak, *Handleiding Leesdossier en ABC van het leesdossier*. Bulkboek, Amsterdam 1998

ISSUE, een thematische literatuurmodule voor de bovenbouw. Biblion Uitgeverij, Den Haag. Leerlingengids. ISBN 90 5483 240 1

Docentengids. ISBN 90 5483 241 X

Mediatheekgids, ISBN 90 5483 242 8

Prak e.a., *Handleiding geïntegreerd literatuuronderwijs*. Bulkboek, Amsterdam 1999.

Noten

1 PMVO = Projectmanagement Voortgezet Onderwijs: de door de Nederlandse overheid ingestelde organisatie, die de herstructurering van het gehele voortgezet onderwijs moest managen: de basisvorming, de integratie van mavo en vbo tot vmbo, de tweede fase van het Voortgezet Onderwijs oftewel het studiehuis.

2 PBC Noord-Brabant = Provinciale Bibliotheekcentrale Noord-Brabant, de overkoepelende facilitaire organisatie van de Openbare Bibliotheken in deze provincie. Elke Nederlandse provincie heeft zo'n PBC, welke weer overkoepeld worden door het NBLC = het Nederlands Bibliotheek en Lectoriumcentrum in Den Haag.

3 Nadere informatie: Instituut voor lerarenopleiding Universiteit van Amsterdam, Gert Rijlaarsdam.